

09.02.2026

Diplomasinin Ölümlü

T. Timur Söylemez, Büyükelçi (E)

Yıllar önce katıldığım yüksek düzeyli bir brifingde, Dışışleri Bakanlığı'nın üst yönetimi olarak bizlerin "diplomata gibi değil, iş insanı gibi düşünmemiz" gerektiğine dair kinayeli bir talimat işittiğimi hatırlıyorum. Geriye dönüp baktığımda, içerdiki çelişki bir kenara, bunun duymaya alıştığımız türden boş bir eleştiri olmadığını anlıyorum. Bu cümlelerin sarf edilmesi, özünde, siyasi iktidar sahiplerinde yaygın olan bir düşünce biçiminin bize bir nevi sadakat gösterisi olarak tekrarlanma egzersiziydi.

Diplomatlar, temsil ettiklerini varsaydıkları halkların "gerçek" meselelerini umursamayan, şık kokteyllerden smokinli davetlere koşan, kibirli, omurgasız ve gerçeklikten kopuk elitler olarak yaftalanmaya genelde alışkındırlar. Dünyanın neresinde olursa olsun bu böyle olagelmıştır. Diplomatlar ayrıca, herhangi birinin herhangi bir zaman diplomat olabileceği ve diplomasinin kolaylıkla icra edilebileceği; esas itibariyle bunun için eğitim, bilgi, uzmanlık ya da deneyim gerekmediği yönündeki yaygın ve fakat yanlış kanaatin de elbette farkındadırlar. Bunlar, hoşlanılmasa da, her diplomat için mesleğin parçası sayılır. Ancak, bu farkındalığa rağmen, söz konusu nankör mesleğin bilfiil icracısı olan diplomatların, bizatihi diplomasinin tedrici bir ölüme terk ediliyor oluşunu zaman içinde pek göremediklerini de kabul etmek gerekmektedir.

Küresel ölçekte yükselen popülizm ve onun barındırdığı anti-elitizm, diplomatların ve diplomasinin devlet işlerindeki ağırlığının yitirilmesindeki temel etkenlerin başında gelmektedir. Diplomatlar, bugün büyük kitleleri yöneten "boomer" kuşağı ve onların genç muadilleri için kolay hedef teşkil edegelmiştir. Diploması, sabır ve dayanıklılık gerektiren, somut sonuçlar üretmesi zaman alan ve gerçek dünyadaki başarılarının önemli kısmı çoğunluk tarafından fark edilmeyen bir iştiğal alanıdır. İhtilaflar ve krizler ise kaçınılmaz olarak her zaman daha fazla haber değerine sahiptir. Çatışmaların barışçıl çözümünde, güven inşa etmek, karşı tarafın motivasyonlarını ve meselenin kök nedenlerini dikkatlice analiz etmek ve kalıcı bir uzlaşmanın temelini oluşturabilecek ipuçlarını irdelemek için sürdürülebilir ve yoğun perde arkası çalışmalar yürütülmesi gerekir. Bu meşguliyet ise diplomasinin bütün inceliklerinde olduğu gibi asla kolay değildir. Diploması, bu nedenle, basının dikkatini tekelinde tutmak için sık sık yeni çıkışlar yapma ihtiyacı duyan medyatik siyasetçiler için cazip olmamakta; uzun vadede barış ve istikrarı sağlamanın en ekonomik yönteminin diploması olduğu gerçeği, bir

sonraki seçim döngüsünün ötesine uzanan projelere ayıracak zaman ve ilgisi bulunmayan popülistlerin gözünden kolayca kaçmaktadır. Bilakis, diplomatları karikatürize etmek ve diplomasiyi yalnızca teslimiyet aşamasında başvurulacak korkaklara mahsus bir yöntem olarak yaftalamak, çok daha kolay gelebilmektedir.

Doğrudan iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve hızla yükselişi ile sosyal medyanın cazibesi, diplomasinin uluslararası siyasetin icrasındaki hayati rolünü aşındıran bir diğer olguyu teşkil etmiştir. Siyasetçiler ve güç sahibi diğer aktörler, muhataplarıyla ve ayrıca geniş kitlelerle doğrudan iletişim kurabilme imkanını büyük bir memnuniyetle benimsemiş; bir bakıma aracıyı ortadan kaldırma fırsatını kaçırmamışlardır. Oysa etkili iletişim incelik gerektirmekte ve en basit yanlış anlamalar bile yeri geldiğinde felaketle sonuçlanabilmektedir. Meslek büyüklerimiz, diplomasinin insanlara cehenneme gitmelerini söyleyip bunu ipile çekmelerini sağlama sanatı olduğunu, latife yollu anlatagelmışlerdir. Gerçekten de ortaya konan hal tarzı arzulanandan çok farklı olsa da, bunu ustalıkla ifade etmenin her zaman bir yolu bulunabilir. Buna mukabil, kaba ve özensiz iletişim, büyük uğraşlarla tesis edilmiş bir güveni zedeleyebileceği gibi husumetin tohumlarını da ekebilir. Diplomasi, verilecek mesajın özüne dokunmaksızın, bunun kavramsal çerçevesini, içeriğini ve bağlamını şekillendirmede hayati bir rol oynadığı için barışçıl devlet yönetimi açısından daima hayati öneme sahip olmuştur. Oysa bugün, geçmişte yüksek düzeyli mesajların kurgulanması, ince ayarının yapılması ve ayrıca iletilmesinde merkezi rol oynayan diplomatlar – yürütülen iletişimin hazırlanmasında rol oynamak bir kenara – bizzat yapılan ve mantığını çoğunlukla kendileri bile anlayamadıkları açıklamalara yaratıcı izahatlar geliştirmek durumunda kalabilmektedirler.

Birçok ülkede, özellikle dış politika alanında karar alma süreçlerinin giderek daha merkezi ve hatta kişiselleşmiş hâle gelmiş olmasının elbette birçok sebebi bulunmaktadır. Bunlar bir kenara, kurumlar arası eşgüdüm olmaksızın, kapalı kapılar ardında yürütülen ve yukarıdan aşağıya empoze edilen bu tür dış politika oluşturma süreçleri; makama yakın ve maddi imkânlarla sahip çıkar grupları ile dar gündem peşindeki diğer aktörlerin artan ölçüde nüfuz sahibi olmalarına zemin hazırlamıştır. “Erişim gücüdür” şeklindeki ABD kökenli özdeyiş, dünyada her yerde geçerlidir ve diplomasi bu mantığın artan derecede geçerli olmasından zarar görmektedir. Küresel ölçekte belirsizliklerle dolu bir geçiş dönemi yaşanırken, stratejik düşünce ve uzun vadeli politika yapımı paradoksal biçimde eskisi kadar çekici gelmemekte; diplomatlar, uzlaşmaya dayalı esnek yaklaşımları, elit olarak algılanmaları ve yeri geldiğinde gizlilik kaydıyla dahi olsa güce karşı doğruyu söyleme eğilimleri nedeniyle üst düzey görüşmelerden giderek daha fazla dışlanmaktadır. Nitekim, eskilerde kaldığı sanılan karanlık “Kremlinoloji” sanatı günümüz küresel diplomasi pratiğine uygulandığında, devlet veya hükümet başkanları hatta Dışişleri Bakanları arasındaki üst düzey temaların büyük çoğunluğunda

diplomatların – en düşük düzeyde “not tutucu” olarak bile – görüşme odasına alınmadıkları açıkça görülebilmektedir.

Küresel çaptaki ihtilaf haritasındaki değişimler de diplomasinin icrası açısından giderek artan yeni zorluklar meydana getirmektedir. Eski düzen sona ererken ve geleceğin alacağı şekil henüz belirsizliğini korurken, uluslararası ilişkilerde büyük hamleler yapma ve mevcut belirsizliğin sonrası için avantajlı konum elde etmeye dönük bir yarışın başladığına dair yaygın bir görüş oluşmuştur. Bu ortamda, devletler ve devlet dışı gayrimeşru aktörler; zamanla kemikleşmiş anlaşmazlıkları gidermek, türlü çıkarları ilerletmek ya da güç boşluklarından yararlanmak suretiyle yeni gerçeklikler yaratmak için giderek daha fazla şiddete başvurmakta, karışıklık yaratmaya ve düzen bozmaya gayret etmektedirler. Sert gücün artan derecede yumuşak güce tercih edilmesi ise adeta bir kısır döngü tetiklemekte, askeri üniformaların çoğaldığı ortamlarda diplomatların sesi ister istemez bastırılmaktadır. Şiddetli çatışmanın sürdüğü durumlarda savaş alanında zafer vaat edenlerin, hoşla gitmeyen tavizler gerektirebilecek barışçıl çözümleri savunanlara kıyasla, daha fazla etkili olmaları elbette anlaşılabilir bir husustur. Esasen çelişkili görünse de; ihtilaflar arttıkça, uzadıkça ve daha yıkıcı hâle geldikçe, diplomasinin alanı da daralmaktadır. Bunun nedeni ise diplomasiye duyulan acil ihtiyacın ortadan kalkması değil, askerlerin – artan mevcudiyet, ilgi ve seçeneklerle birlikte – üst düzey karar alma süreçleri üzerindeki etkilerinin artmasıdır. Harekât alanında gövde gösterircesine büyük ıftiharla dünyaya sergilenebilen ve görünürde hızlı kazanımlar sağlayan yüksek teknolojiye dayalı yeni askeri kabiliyetlerin hızla yayılması da, bu açmazı derinleştirici bir rol oynamaktadır.

Genişleyen ihtilaflar ortamında, kuvvetli maddi kaynaklar ve küresel gündemlerle beslenen yeni aktörler de ortaya çıkmıştır. Özellikle son çeyrek yüzyılda, bu yeni aktörlerin bir kısmıyla—şüpheli yapıları, tartışmalı geçmişleri ve karanlık gündemleri esas alındığında— gizli ilişkiler kurmak istihbarat teşkilatlarının iştigal alanı olmuştur. Diplomatlar, ulusal ve uluslararası hukuka bağlı kalmak zorunda olup, anlaşmazlıkları çözmeye yönelik girişimler başlatmadan önce açık siyasi onaya ihtiyaç duymaktadırlar. İstihbarat örgütlerinin, fiilen sütte gerisinden ve inkâr edilebilir çerçevede başlayan temaslarla yürüyen sınır ötesi ve yer yer küresel angajman süreçleri zamanla genişlemiş; çoğu ülkede var olan klasik bürokratik yetki çekişmelerinin de etkisiyle, diplomatlar ve diplomasi bilerek ve isteyerek devre dışı bırakılmıştır. Bu yeni aktörlerden önemli bazılarının günümüzde siyasi zemine çıkıp meşruiyet kazanmaları, zamanında ilerletilen ilişkilerin etkisiyle, istihbarat teşkilatlarına faaliyet alanlarını gölgeden çıkararak genişletme ve diplomasi alanına teşmil etme imkan ve serbestisi tanımıştır. Bu noktada hatırdan tutulması gereken husus, istihbaratçılarla kâğıt üzerinde gizli çalışmalar yapmanın siyasetçiler için cazibesi açık olmakla beraber, istihbarat ve diplomasinin

büyük farklılık hatta tezatlar içerdiği ve bu iki zanaatin pratikte birbirine karıştırılmasının başarısızlığın reçetesi olacağıdır.

Diplomaside yaşanan çöküş, sadece gizli ya da askeri faaliyetlerin olduğu alanlarla da sınırlı kalmamıştır. Aynı eğilim devletin diğer çalışma alanlarında da görülmektedir. Savunma diplomasisi, enerji diplomasisi, kültür diplomasisi, çevre diplomasisi, gastro-diplomasi ve spor diplomasisi gibi ortaya çıkan yeni kavramlar, yalnızca kulağa hoş gelen uydurmalar değildir. Bunlar, diplomatların dâhil edilmediği ve hatta katkı sunmasına bile imkan verilmediği, uluslararası düzeyde yeni resmi faaliyet alanlarını tanımlama ve sınırlandırma yolları halini almıştır. Çoğu zaman bu alanlardaki çalışmalar, diplomatik geçmiş olmayan ve uluslararası ilişkilerde sınırlı deneyime sahip görevliler tarafından yürütülmekte olup, bu durum ciddi devlet yönetimi bakımından zafiyetler yaratmaktadır.

Gelinen noktada bütün bu gelişmelerde diplomatların tamamen kusursuz olup olmadığının sorgulanması elbette makul ve gereklidir. Diplomasi, sonuç üretmediği ve anlamsızlaştığı için mi arka plana itilmektedir? Hayatlarının büyük bölümünü yurtdışında geçiren diplomatların zamanla kendi ülkelerinin gerçeklerinden koptuğu vakıa değil midir? Kişisel deneyimlerim ışığında, dünyanın hemen her hariciyesine yönelik olarak yöneltilen kalıplaşmış kimi önyargılarda belli bir gerçeklik payı olduğunu ilk kabul edecek olanlardan biriyim. Ancak, birkaç kötü örnekten yola çıkarak tümevarım yapılması suretiyle çoğunluğa haksızlık edilmesi elbette ve her zaman haksızlık olacaktır. Esasen, yabancı muhataplarını ikna etmekte usta olan diplomatların genel olarak kendi ülkeleri için yarattıkları somut faydayı kendi yakınlarına bile izah etmekte pek mahir ve istekli olmadıklarının da teslim edilmesi gerekmektedir.

Diplomasinin dünyanın en eski mesleklerinden biri olmasının herhalde bir gerekçesi vardır diye düşünmek mantık icabıdır. Nitekim, tıpkı bazı bilimsel araştırma dallarında olduğu gibi, çoğunlukla meraklı gözlerden uzakta yürütülse ve içeriği tam anlaşılamasa da, diplomasi sanatı, yüzyıllar boyunca yararını sayısız kere ortaya koymuş, halkların gerçek ihtiyaçlarına karşılık veren ve en nihayetinde herkes için faydalı somut sonuçlar üreten pratik değerini korumuştur.

Buna ilaveten, diplomasinin devlet yönetimindeki hayati rolünü anlamaya ve anlatmaya ilişkin geleneksel yapısal zorlukların devam ettiğini de hesaba katmak gerekmektedir. Diplomatların devlet içinde sayıca az olmaları; sürekli yer değiştirdikleri için kendi hükümetleri ve bürokrasileri içinde temayüz edemeyip daha ziyade yabancı muhataplarla ilişki geliştirmek durumunda kalmaları; yürüttükleri dosyaların çoğunun gizlilik içermesi; değerlerinin ancak uzun vadede meşakkatli çalışmalar sonucunda ortaya çıkması; kullandıkları ağıdalı dilin birçok kişiye anlaşılmaz gelmesi gibi pratik nedenler bunlardan sadece birkaçıdır.

Önümüzdeki çeyrek yüzyıla bakıldığında, küresel meselelere ilişkin süreçlerin yürütülmesinde devletler bünyesindeki diplomatik kasın körelmesi, açık bir risk olarak karşımızda durmaktadır. Diplomasi, usta çırak ilişkisinde olduğu gibi, iş başında edinilen ve ancak icra edilerek geliştirilen bir sanattır. Diplomasi dışarıdan öğretilemez, ancak yıllar süren pratikle uzmanlık kazanılabilir. Birçok sanat dalında olduğu gibi, önce zamanla ve tekrarlarla temellerin ezberlenmesi, bilahare yeterince yetişip olgunlaştığında usta mertebesinde yaratıcı olunması mümkündür. Sosyal zekâ, karşı tarafı derinlemesine anlama, bağlamsal muhakeme ve başvurulacak mevcut veri setlerinin olmadığı durumlarda üç boyutlu karar alma gibi nitelikler, ancak deneyimle kazanılan, diplomasinin olmazsa olmazlarıdır. Diplomasi ve diplomatların hayatına dair sayısız kitap bulmak mümkündür. Ancak diplomasinin nasıl icra edileceğine dair tek bir el kitabı yoktur. Zira diplomaside, icraya ilişkin teknik bilgi kadar gerçek hayattaki mizaç, yıllarca biriken deneyim kadar zamanla gelişen içgüdü ve statükoya yönelik bilgi kadar sürekli değişen şartlara uyum sağlamak esastır. Diplomasinin icrası durağan olmadığı gibi; zamanla ve şartlara göre sürekli değişmektedir. Diplomasinin temel amaç ve işlevleri aynı kalsa bile, uygulaması kendini sürekli yenilemekte ve pratik icrası güncel eğilimlere uyarlanmaktadır. Özetle, diplomasinin pratiği için bilgi ve uzmanlık bir yere kadar geçerlidir. Usta bir diplomat, bilgi, görgü ve deneyimleriyle sanatını içselleştirir ve zamanla, bunun icrasına dair kelimelere dökülmesi mümkün olmayan bir sezgi geliştirir. Bu sezgi, aynı zamanda sürekli çalıştırılması gereken bir kastır ve zayıfladığı takdirde sakatlanma riski de artar.

Devlet yönetiminde ve özellikle demokratik toplumlarda diplomasinin yalnızca diplomatlar tarafından icra edilemeyeceği açıktır. Ancak, benzer şekilde teslim edilmesi gerekir ki, diplomatların desteği ve katılımı olmadan diplomasinin başarıyla yürütülmesi de mümkün değildir. Bu noktada, nispeten yakın tarihte diplomasinin uluslararası ilişkilerde geri plana itildiği iki dönemin dikkat çektiğini hatırlamakta fayda vardır: iki Dünya Savaşı öncesindeki dönemler.

İnsanlık, derin küresel belirsizlik ortamında giderek artan risk ve tehditlerle yüzleşmektedir. Bu çağda, etkili iletişimin vazgeçilmez aracı olan diplomasi, hem mevcut riskleri azaltılması hem de ülkelerin birbirlerine karşı değil birlikte çalışmalarını sağlayacak ortak anlatı ve çıkarlara dayalı müşterek zeminler geliştirilebilmesi için kritik bir değer olarak ön plana çıkmakta, adeta uluslararası düzeyde barışçıl iş birliğinin harcını oluşturmaktadır.

Gelinen noktada, diplomasinin, devlet yönetiminin hayati bir aracı olarak yeniden konumlandırılması ve canlandırılması, ayrıca hayatlarını bu mesleğe adanmış diplomatlara gösterilen itibar ve duyulan güvenin tazelenmesi, gelecek bakımından hayati önem taşımaktadır.